

**Ventinovesima Settimana internazionale di studio:
Popoli e paesi nella cultura altomedievale
Spoleto, 23-29 IV 1981**

Kolejna, XXIX tygodniowa konferencja w Centro Italiano di studi sull'alto medioevo (por. ostatnio St. Źródł. 21, 1976, s. 226-228) poświęcona została problemowi „Ludy i kraje w kulturze wczesnego średniowiecza”. Organizatorom chodziło z jednej strony o uwypuklenie roli nowych ludów w okresie przejścia od starożytności do średniowiecza, który to problem — nienowoty w dziejach imprezy spoletańskiej — tym razem ograniczony został w praktyce do niektórych ludów germańskich oraz (w jednym referacie) do Słowian. Z drugiej zaś strony i ten aspekt wysunął się zdecydowanie na pierwsze miejsce w programie konferencji, chodziło o odbicie przemian etnicznych i politycznych w świadomości ludzi średniowiecza, a więc o zagadnienia z dziedziny historii geografii i horyzontu geograficznego. Trzeba powiedzieć, że taka koncepcja konferencji wystąpiła w Spoleto właściwie po raz pierwszy i moim zdaniem stanowi to kolejny wkład tamtejszego ośrodka mediewistycznego we wzbogacanie obrazu wczesniejszego średniowiecza o barwy dotąd w ogóle nie dostrzegane, bądź dostrzegane słabo.

Otwarcia obrad dokonał w gmachu Teatro Nuovo przewodniczący Centrum Raoul Manselli. Referat inauguracyjny, „Od uniwersalizmu antycznego do średniowiecznych partykularizmów: poczucie czasu i przestrzeni w późnej starożytności”, wygłosił Jacques Fontaine (Paryż). Dalsze obrady toczyły się już, jak zwykle, w siedzibie Centrum (Palazzo Ancaiani). W stosunku do zapowiedzianego programu organizatorzy zmuszeni byli wprowadzić pewne zmiany, wynikające bądź to z niemożności przyjazdu referentów (w ten sposób wypadł referat S. Maqbulah Ahmada z Kaszmiru, o tradycjach i dążnościach syntetycznych u geografów arabskich), bądź też z konieczności odczytywania referatów pod nieobecność ich autorów.

Herwig Wolfram (Wiedeń) mówił o przybyciu na obszar cesarstwa ludów germańskich i o konsekwencjach tego zjawiska. Autor niedawno opublikowanej monografii dziejów gockich (1979) do tego też plemienia ograniczył w zasadzie się w referacie. Bardziej niż przypomnienie etapów „zewnętrznej” konfrontacji germańsko-rzymskiej na podkreślenie w referacie Wolframa zasługuje refleksja nad skutkami tej konfrontacji, rozpatrywanymi na płaszczyźnie mentalności społecznej, administracyjnej, gospodarczej, prawnej i religijnej. „Słowiańskim” odpowiednikiem referatu Wolframa był referat Iwana Dujczewa (Sofia), odczytany pod nieobecność autora, koncentrujący się na problematyce południowo-słowiańskiej, zwłaszcza bułgarskiej.

Carlrichard Brühl (Giessen) wystąpił z referatem

„Itineraria panujących”, interesującym może głównie z metodycznego punktu widzenia, gdyż znaczną jego część stanowiła dyskusja z niedawno opublikowaną monografią Eckharda Müller-Mertensa (Die Reichsstruktur im Spiegel der Herrschaftspraxis Ottos des Grossen, Berlin 1980). Obaj badacze zgadzają się, iż decydującym wskaźnikiem powinna być nie sama częstotliwość pobytów władcy w danym miejscu, lecz ich długotrwałość. Ustalenie „kalendarza itineraryjnego” pozwoliło w stosunku do Ottona I uchwycić około 60% czasu pobytu tego władcy na północ od Alp. Drugą część referatu poświęcił Brühl analizie itinerariów władców frankijskich, od Pepina Małego do późnych Karolingów, podkreślając występujące w nich zgodności ze zmieniającymi się okolicznościami historycznymi.

André Miquel (Paryż) mówił o geografii muzułmańskiej (arabskiej) po roku 1000, wskazując jednocześnie na jej różnice w stosunku do wcześniejszej epoki. W miarę spadku znaczenia, a później wręcz upadku kalifatu bagdadzkiego, tracił na znaczeniu gatunek literacki „atlas Islamu”, tzn. systematyczny opis świata muzułmańskiego. Pojawiają się natomiast lub upowszechniają się formy nawiązujące do antycznych albo też zupełnie nowe, takie jak szkoła encyklopedyczna, opis całego świata (inspiracja Ptolemeusza), geografia regionalna, geografia morska (nawigacyjna), opisy podróży (rih'la).

„Wiedza geograficzna wśród Żydów w okresie pełnego średniowiecza” to tytuł wystąpienia Normana Golba (Chicago). Społeczności żydowskie miały, teoretycznie rzecz biorąc, największe możliwości komunikowania sobie i kumulowania „nowości” geo- i etnograficznych, rozwinęły też różne metody ułatwiające przenikanie informacji. Pośród nich szczególnie rolę odgrywała korespondencja; wśród przykładów, do których uciekł się Autor, znalazła się także ważna również z naszego punktu widzenia tzw. korespondencja chazarska wraz z Księgą Josippon. Z tą tematyką korespondował doskonale referat Héléne Ahrweiler (Paryż) „Stare i nowe w poglądach geograficznych w Bizancjum”.

Większość referatów dotyczyła naturalnie świata kultury łacińskiej. Heinz Löwe (Tybinga) mówił o połączeniu idei misji i peregrynacji, realizowanym jak wiadomo zwłaszcza przez Iroszkotów i Anglosasów, oraz o znaczeniu tej idei dla wzbogacania europejskiej wiedzy geo- i etnograficznej. Anna-Dorothee von den Brincken (Kolonja) we właściwy sobie jasny, instruktywny sposób oraz opierając się na znakomicie dobranym materiale ilustracyjnym zreferowała problem światopoglądu łacińskich kronikarzy i kartografów uniwersalnych, wydobywając starannie poszczególne nurty tradycji wyobrażeń przestrzennych w średniowieczu (referat dotyczył w zasadzie okresu do wypraw krzyżowych). Wreszcie językoznawca z Florencji Carlo Alberto Mastrelli

zajął się wkładem ludów skandynawskich do rozwoju wiedzy geo- i etnograficznej w średniowieczu. Dodajmy, że problematyka kartograficzna powróciła na obrady raz jeszcze w referacie Günthera Hamanna (Wiedeń). Niewątpliwie interesujący w szczególach, referat był jednak, moim zdaniem, ujęty w sposób mało problemowy, niepotrzebnie też powtarzał wiele elementów zawartych już w referacie von den Brincken.

Następna grupa referatów dotyczyła innych aspektów wiedzy i wyobrażeń przestrzennych ludzi średniowiecza. Należą tu wystąpienia: Fausto Parente (Piza) o „biblijnym” nurcie geografii wczesnośredniowiecznej (*Geografia biblica tra realtà e allegoria*), Claude Carozzi’ego (Aix-en-Provence) o geografii „transcendentalnej”, tzn. o wyobrażeniach przestrzennych dotyczących zaświatów (*La géographie de l’au-delà et sa signification pendant le Haut Moyen Age*), Raoula Manselli’ego (Rzym) w sprawie przemian legendy o ludach Gog i Magog, Giovanni Orlandiego (Mediolan) o legendach podróźniczych i wizjach apokaliptycznych w Europie Zachodniej we wczesnym średniowieczu. Giòrgio Stabile (Rzym) zajął się natomiast w sposób bardziej systematyczny poglądami kosmologicznymi wczesnego średniowiecza (*L’orizzonte cosmologico*).

Osobne miejsce w omówieniu problematyki sesji należy się bogato ilustrowanemu referatowi Florentine Mütterich (Monachium), poświęconemu wyobrażeniom etnograficznym i geograficznym w średniowiecznym malarstwie kodeksowym. Historyk będzie wdzięczny historykowi sztuki za zwrócenie uwagi na niespodziewane bogactwo ilościowe i ideowe iluminatorstwa średniowiecznego w interesujących nas tu dziedzinach. Wreszcie poza zasadniczym nurtem tematyki wiodącej pozostawały dwa referaty z zakresu nowożytnej historiografii. Roberto Salvini (Florencja) omówił postać i znaczenie naukowe historyka sztuki Ricordo di Mario Salmi, a Cinzio Violante (Piza) naszkicował związki Francois L. Ganshofa i Jeana-François Lemarigniera z Centrum społecznym.

Tradycyjną dyskusję końcową prowadził tym razem Jacques Le Goff (Paryż), z właściwym sobie zmysłem syntetycznym łącząc tematykę XXIX Tygodnia w Spoleto w poszczególne, szersze problemy i wskazując na te dziedziny wiedzy, w których rozwój obrady wniosły realny postęp.

Dziedziny te, zdaniem mówcy, to: realność geograficzna wczesnego średniowiecza, kultura geograficzna i strukturalne rozumienie pojęcia przestrzeni. Le Goff zwrócił m. in. uwagę na kategorię zimy i jej znaczenie dla ludzi i podróżników średniowiecznych, na nowe formy organizacji przestrzeni (tu duża rola tych ośrodków sakralnych, które dysponowały uznawanymi relikwiami), na proces „incastellamento”, na znaczenie dróg i sieci drożnej, morza i żeglugi, wreszcie na uzupełnianie się geografii ziemskiej i — stosunkowo szeroko w toku obrad uwzględnionej — „geografii zaświatów”, zarówno w aspekcie rajskim, jak i piekielnym.

Przyglądając się tematyce dotychczasowych konferencji społecznych dochodzi się do wniosku, że tematykę obrad roku 1981 cechuje duży stopień oryginalności (co przy nie wszystkich poprzednich konferencjach było tak oczywiste, jako że tematyka niektórych z nich wyraźnie się powtarza bądź krzyżuje). Dlatego na ogłoszenie drukiem materiałów tegorocznej konferencji, łącznie z przebiegiem ożywionej nie-raz (choć może mało spontanicznej) dyskusji (poszczególne tomy materiałów ukazują się z około dwuletnim opóźnieniem w stosunku do czasu konferencji), czekać będziemy z dużą nadzieją.

Część uczestników i gości konferencji wzięła udział w tradycyjnej wycieczce studyjnej, prowadzącej tym razem w górzyste okolice Apeninów Umbryjskich z miastem Visso jako punktem docelowym i licznymi kościołami i sanktuariami (m. in. San Francesco di Borgo Cerreto, Santa Maria di Macereto) po drodze. W programie towarzyszącym konferencji przewidziano także zwiedzanie klasztoru San Angelo w Spoleto (dobrze znanego zwłaszcza polskim uczestnikom), posiadającego ujmującą kolekcję przedmiotów kultu religijnego i użytkowych o randze muzealnej.

Na szczególne uznanie zasługuje decyzja kierownictwa Centrum poświęcenia jubileuszowego, XXX Tygodnia w 1982 r. w całości problematyce słowiańskiej. W decyzji tej wolno doszukiwać się znaczenia symbolicznego: świat słowiański i jego rola w kształtowaniu zrębów średniowiecznej Europy staną się już nie tylko dodatkiem czy uzupełnieniem do „europejskiej” tematyki obrad, lecz samoistnym ich przedmiotem.

Jerzy Strzelczyk